

ארס פואטיקה בטרקלין הצדק

מהו שיר, מהו תרגום ומיהו מתרגם: משפט המתנהל נגד אזרחית ישראלית מלמד כמה עובדות עגומות על מצבה של התרבות המקומית

יהודה שנהב | צילום: גיל אליהו

●●● מדינת היהודים נגד דארין טאטור גילוי נאות: טאטור אינה יהודיה — היא פלסטינית אזרחית ישׂ ראל, החיה בכפר ריינה שליד נצרת. עוד מילדות חל־ מה להיות משוררת. התובעת המשטרנית, חרוצה ונחושה, מחסלת לה את החלום: טאטור אינה משור־ ררת אמיתית — כך נחשף קבל עם ועדה, בדיון ארס פואטי חסר תקדים שהתנהל בטרקלין הצדק. התובעת, אותה ניתן לדמיין עוטה גלימה ואוח־ זת חרב, מתעקשת — במשך שבע שעות תמימות, כשליש קורס אקדמי קצר — לפתור את החידה הבלתי פתורה בתורת השירה: מיהו משורר? ונאילו היתה זו המקבילה הפואטית של משפט פרמה.

התובעת היא עורכת דין. יש לה קריירה, והיא משתדלת להיות אובייקטיבית כפי שדורש המק־ צוע. אבל יש לה גם מחשבות. לעתים רחוקות מ־ תחרר כך הפה ומגלה את המחשבות לדעת. יש לקרוא כדי להאמין. במקום שהדיון יתקיים במשמ־ עויות הסמנטיות והפוליטיות הגלומות בשיר שנכ־ תב בערבית, ועבור ערבים, הדיון בטרקלין הצדק סבב גם סביב ״באמניות״ התרגום שלו לעברית. לא הייתי באולם בעצמי, אך הנה כמה מן הדברים שנאמרו שם, שמרכיבים יחד מחזה אכסורד של שתי מערכות.

מערכה ראשונה: מיהו משורר?

העד: פרופ׳ נסים קלדרון, מרצה לשירה עברית ועורך כתבי עת לשירה. **חקירה נגדית:** כשעתיים

תובעת: אתה יוצא מנקודת הנחה שבעצם הנאשמת הינה משוררת. **עד:** כן

תובעת: תסכים אתי שאין לכם היכרות מוקדמת **עד:** שום היכרות מוקדמת מלבד שקראתי את כתב האישום, ושיש שם שיר, ומי שכתב שיר הוא משורה **תובעת:** לו הייתי אומרת לך שיש מי שמכנה את הטקסט כתיבת בוסר, האם זה היה משנה מעמדתך?

עד: כל שירה, גם כתיבת בוסר, נהנית ממעמד של כתיבת שירה.

...

תובעת: מי מגדיר זאת כשיר?

עד: אין גורם סמכותי שמגדיר שיר כשיר. מה שה־ משורר מגדיר כשיר הוא שיר.

תובעת: מאיפה אתה יודע שהנאשמת מגדירה זאת כשיר?

עד: הוא פורסם בשורות קצרות — וכאשר יש בו אלמנט קצבי סביר להניח שהוא שיר.

תובעת: איזה אלמנט קצבי?

עד: כשיש מוזיקליות. ׳תנגן, תתנגד עמי׳, זו מוזי־ קליות שנובעת מחזרה. יש קשר מוזיקלי ומילולי בשורה החוזרת, שלעתים נקרא פומון. כשהאשימו אותה, לא העזו לרשום את זה בשורות רצופות, אלא בשורות קצרות. גם התובע הבין לפני שזה שיר. **תובעת:** אם אכתוב טקסט והטקסט יהיה בן שמונה שורות, שורות קצרות, אחרי כל שתי שורות יהיו שתי שורות החוזרות על עצמן, זה עבורך שיר?

עד: כן.

התובעת מבקשת לקבוע מסמרות בתורת השי־ רה, ומתעמקת בחריצות יוצאת דופן בהבדלים בין פרוזה, פואטיקה, פיגורה מילולית, שירה נאמנה ושירה חקיינית. התובעת אינה מסכימה כנראה עם עמדותיהם של ענקי השירה לדורותיהם. מבחינתה, זה להיות או לא להיות. דארין טאטור אינה משור־ ררת, אפילו אם אין זה לה השיר הראשון בערבית, שנכתב באלמנט קצבי עם שורות קצרות החוזרות על עצמן. אם טאטור היא משוררת, המשפט הוא פארסה מפני שבמדינה דמוקרטית לא מביאים משוררת לבית המשפט, ולא מנתקים משוררת שנה וחצי מן העולם.

במדינה דמוקרטית כתיבת שירים ראויה לחו־ פש יצירה, דעת המיעוט צריכה להישמע וכו׳ — ערכים נוספים שכלולם ריח של שמאלנות. התובעת לא תאפשר לטאטור להיקרא משוררת, מפני שאם טאטור היא משוררת, ישראל היא צפון קוריאה, או סין העממית. קמעא קמעא מתחילה

התובעת להבין שלפניה ניצב פרופסור שמאלני. היא נדרכת כאשר המומחה לשירה מסביר שהשיר נכתב בסוגה המקובלת בשירה הלאומית הפלסטי־ נית, ושאלפים כמותו מצויים על מדפי הספרים בערבית, כפי שיש להם מקבילים במסורת של כל שירה לאומית, לרבות הציונות. המים באים עד נפש כאשר אומר העד ש״אין גו־ רם סמכותי שמגדיר שיר כשיר״. התובעת תוכיח של־ פני בית המשפט עומד שמאלני בתחפושת של אובייקטיביות.

תובעת: אתה נוהג להשתתף בערבים ספרותיים, ואף השתתפת באירוע אחד (...) בבית הסופר בתל אביב, שנקרא ״שירה בצל הטרור״.

עד: אני משתתף בכמה אירועים בשבוע, ואינני זו־ כר את כולם.

ואחרי הכל צדק אסא כשה האקדמיה מערבת בין תחומים. אין אלא לשער שכשתחזור התובעת למשרדה היא תדרוש תקנות וקוד אתי, ואולי מי־ שהו שם למעלה יבין את מצב החירום ויקדם טיוטה של ״חוק השירה״. משרד התרבות יקים יחידת רישוי להסמכת משוררים, כמו ברפואת שי־ ניים, ויקבע תקנים לרשלנות שירית; המשרד לבי־ טחון הפנים יפקח שאין מתחזים, ויכפה מעצר מינהלי לפי העניין; ומשרד הבריאות ישלול רי־ שיון ממשוררת, שנתקפה בשיעוץ או בהשראה אלוהית (המוקדם בין השניים).

עכשיו נותר לתובעת — שלא ניכר בה כל סימן לעייפות — להוכיח שהמילה ״שהיד״ משמעותה טרוריסט. אולם אט־אט, מתחוויר שהתובעת אינה מבינה ערבית. היא מבקשת ממתרגם מטעמה לעלות לדוכן.

העד הוא גבר מבוגר, בעל ותק של שלושים שנה במשטרת נצרת. בפעם הראשונה בחייו נתבקש לתרגם טקסט ספרותי לעברית — שפה שאינו מצוי ברויה. אני מדמיין אותו שרוי במבוכה, אומר שת־ רגום אינו מקצועי.

כאשר הוגש התרגום הזה, המופיע מטה, לבית המשפט, הוא התנצל על כמה ליקויים והשמי־ טות. לצערך, הוא לא הבין ש״מרכבה״ הוא שם של טנק, ועוד כאלו דברים ומילים שאבדו בת־ רגום. ומה באשר למילה ״שהיד״? מתרגם הת־ ביעה נתקע באמצע הדרך, בין הערבית והעברית. ״שהיד״ הוא ״שהיד״ (ש־ה־יד). עבור התביעה זה מספיק, מפני שבתרבות העברית שהיד הוא טרוריסט.

אולם העד הבא, מומחה לתרגום מטעם ההגנה, מנה את פרשנויותיו השונות של המושג ״שהיד״ במילון ״לשון הערבים״: ״חלל״, ״נופל״, ״מרטיר״, ״קורבן״. אני מניח שהתובעת הבינה שגם הפעם ני־ צב מולה עד שאינו אובייקטיבי, ושיש לו דעות שמאלניות. חשוב, כנראה, שלכל מילה בערבית תהיה רק פרשנות אחת בעברית, גם אם זו מוצאת מהקשרה הסמנטי. לטעם התביעה, עדיף היה לה־ שאיר את המילה ״שהיד״ בתעתיק עברי, ולסמוך על משמעותה בתרבות העברית — כאילו שיש משמעות וזהה למילה בערבית ולמשמעות שהועמסה עליה בעברית.

דארין טאטור, השבוע בבית המשפט בנצרת. דיון בעברית על פרשנות בערבית

תובעת: עד כמה אתה שולט בערבית?

עד: מצוין.

תובעת: כאשר אתה מקשיב, קשה לך להבין מדוע?

עד: יש הבדל בין תרגום סימולטני לבין תרגום מסמך כתוב.

...

תובעת: מבחינתך, העם הפלסטיני זה עם שחי תחת כיבוש?

עד: העם הפלסטיני הוא עם מפוצל, לא חי במדינה חופשית.

...

תובעת: האם אתה חושב שיש זכות להתנגד לכיבוש?

עד: אני בעד התנגדות לא אלימה.

...

תובעת: אתה טוען שישראלים מפרשים באופן אוטומטי את המילה ״שהיד״ כמקושרת לטרור. **עד:** נכון.

תובעת: אתה אומר שהפרשנות הישראלית־יהודית למילה היא ממש מעוותת (...) וכל פלסטיני שיש־ מע זאת יבין את זה כ״חללים״, ולא כ״שהידים״?

⬅

עדי: הייתי אומר יותר בתור "קורבנות" ולא בתור "תוקפנים".

תובעת: קודם כתבת "חללים" לעומת "שהידים", ועכשיו אתה אומר "קורבנות" לעומת "תוקפנים".

עדי: המילה שהידים — בעברית היא כבר טעונה, רוב רובם של השוהדא, או בעברית, 'שהידים', הם אורחים שלא יצאו לפגוע בישראלים.

תובעת: בתרגום המשטרתי עולה ממנו קריאה לאללימות.

...

תובעת: אתה תרגמת "מתקומם", ואילו הוא תרגם "מתנגד".

עדי: השורש של המילה בערבית הוא قَوِمَ — ק.ו.מ — ואני מחפש שורש דומה בעברית, "התקומם". "התנגד" זו לא טעות, אך "התקומם" מתאים יותר.

אולי מישهو יציע גם את "חוק התרגום", שהרי לא יתכן שלמילה מסוימת יהיו מספר פירושים. וכך מתנהל דיון בעברית על שיר בערבית, בפיהם

של אנשים שאין להם מושג מספק בערבית. מצוידים בתודעת רובינון קרווז, הם בטוחים שששת ידבר בשׂ פתם, וגורסים שלכל מילה בשפה שאינם מבינים יש רק משמעות אחת בעברית. על אחת כמה וכמה, כשׂ מדובר במילה מוכרת כמו "שהיד".

השעות הארוכות שבית המשפט העביר סביב סוֹ גיית התרגום הן נשף מסיכות, אחיות עיניים. האם מישهو באמת חושב שניתן לקיים דיון כזה בעברית? התרגום עלה מפני שהתובעת — כמו כולם בבית המִ שפט — אינה מבינה ערבית. שכן אם היה הדיון מת־קיים בערבית — שפה רשמית בישראל — לא היה צריך בית המשפט מתרגם. היינו מצפים מגוף תבי־עה בעל יושרה, שפעם אחר פעם חוזר על היומרה לאובייקטיביות, להשפיל את ראשו ולהניח את התיק מן הידיים. אולי גם התביעה נחשפה למחקר שהת־פרסם ב-2015, ולפיו רק 0.4% מן היהודים בישראל מסוגלים להבין טקסט מורכב בערבית. מטעמים הש־מורים עמה, התביעה לא הניחה לתיק. להיפך: רק התגברה נחישותה ללהק את מחזה האבסורד.

משוררת במעצר בית

צילום: גיל אליהו

רק כעבור שלושה חודשים במעצה, בינואר 2016, שוחררה טאטור למעצר בית באיווק אלק־טרוני בבית אחיה בקריית אונו, בדירה מנוטרלת מגישה למחשב או לטלפון המחובר לאינטרנט.

האפשרות שתשהה אצל דודיה במעצר בית נפס־לה, רק כי הם הודו ש"היא לא עשתה שום דבר לא נכון". במאי 2016 אישרה הפרקליטות לאפשר לטאטור לצאת מהבית בליווי מלווה מורשה בסר־פי השבוע, ולמשך שעתיים. כעבור כמה חודשים הותר לה לצאת גם בשעות הבוקר לעבודה בחנות לקוסמטיקה. בחודש מאי השנה הוקלו מעט תנאי היציאות שלה, אך היא עדיין שוהה במעצר בית בלילות. מאז מעצרה נאסר על טאטור להחזיק בט־לפון נייד או בכל מכשיר אחר המאפשר גישה לאינטרנט.

ההכרעה בתיק צפויה בתקופה הקרובה.

תובעת: [השיר] לא מתייחס רק לגדה המערבית.

עדי: נכון.

...

תובעת: ובעצם יש כאן יש כאן התייחסות גם לתוך הקו הירוק.

כמו ירייה באולם קונצרטים, הקו הירוק הוא הע־ניין. זהו אותו קו גבול אומלל שנמחק מוזמן ממפות היהודים במהלך קולוניאלי מרשים. איש לא מדבר יותר על הקו הירוק חוץ מהתובעת שלנו, מהאנטישמים של האוֹם ומקומץ שליחי השלום הבאים לאזור מעת לעת. ליהודים אין יותר קו ירוק. ישׂע זה כאן, וזו ארץ אבות, ואת הקו הירוק חוצים היהודים, אבל רק היהודים. וכדי שהפלסטינים — כלומר אלה שנקראים ערביי ישראל — לא יחצו את הקו הירוק, יש לצרוב אותו בתודעה שלהם.

לו היתה דארין טאטור תושבת כפר ליד רמאללה, אני מאמין שאיש לא היה שואל אם היא משוררת. היו עוצרים אותה במעצר מינהלי בגין הסתה. אך בתוך תחומי הקו הירוק, מעצר מינהלי של משוררת

אינו מעשה של מה בכך. לכן יש להוכיח שאינה משוררת. למטה, מתחת לכל הדברים, מאחורי נשף המסכות של החוק ה"ליברלי" לכאורה, התובעת עושה את מה שהיא אמורה לעשות: להפחיד, להרתיע, לצנור שירה, ולהפוך את משר־ררת לאויבת. כך יעשה לאיש שיעזו לכתוב שי־רה לאומית בתחומי הקו הירוק. ועכשיו רק נותר לקרוא לה "מסיתה". אם נחזור על פעולת הדי־בור מספיק פעמים, זה יצליח. ומה עם כל מי שלא נחשדו בהסתה, חרף דבריהם? חבר כנסת בכיר ("מי שמוציא סכין או מבגד - צריך לירות בו כדי להרוג"); בכירה בליכוד ("הסודנים הם סרטן בגוף שלנו") וראש ממשלה ("המצביעים הערבים נעים בכמויות אדירות לקלפי") — וזו רק רשימה חלקית.

איש בבית המשפט לא השכיל לראות שמ־דובר במחזה אבסורד: שלפנינו תובעת המתווכ־חת בעברית על פרשנותן של מלים בשפה הערבית, שמשמעותן מוכנת רק בתוך המסורת הפואטית הערבית. ואילו הוויכוח לא נסוב על השיר, ולא על איכותו, אלא על איכות התרגום לעברית.

ובכל זאת, בתוך כל הבלגן הזה, למדנו בעור־תה המלומדת של התובעת מספר עובדות יסוד על מצב התרבות בישראל. מהו שיר בערבית: זה שניתן להסביר אותו בעברית, כי בשפת המקור אין לו קיום. מהו תרגום: זה שעוקר את השתיל מאדמתו ומסביבתו התרבותית, ושותל אותו בא־דמה ורה כדי ליצור מגדל בבל של מלים. מיהו מתרגם: מי שמוסמך על ידי השלטון למצוא לכל מילה בערבית פירוש אחד בלבד בעברית; מהי תביעה? זו שתעשה ככל שביכולתה למנוע שירה לעולם לא אוריד את דגלי עד שאני אורידם ממולדתי אכניע אותם לעת שיכובא תתנגד עמי תתנגד להם תתנגד לעריצות המתנחל ותלך בעקבות שיירת השהידים תקרע חוקה מבוישת אשר נשאה את ההשפלות והדיכוי שהרתיעה אותנו מהלחזיר את הזכות שרפו את הילדים ללא אשמה ובהדיל צלפו לעיני כולם רצחו אותה בשיא היום תתנגד עמי תתנגד להם תתנגד לעריצות האלימה של המסתערב אל תקשיב לאבות כבלו אותנו באשלויות השלום אל תחשוש מלשונות מרכבה כי האמת בליבך חזקה יותר כל עוד אתה מתנגד במולדת יחיו הרוזאט ולא יתעייפו עלי קרא מקברו תתנגד עמי הגועש ותכתוב אותי ביריב חזק ונהייתה התשובה לאברי גופי תתנגד עמי תתנגד להם

מהשפה פנימה אילון גלעד

התַפְטֵר

לא כולם אהבו את הצורה הדקדוקית המוזרה הזאת, שנוצרה כדי לסייע לאדם שפשט את מדיו בנסיבות מצערות

שון ספיירס, הדובר המתפטר של הבית הלבן

צילום: אלנס ברנדון / אי־פי

(הַפְסִיב) במערכת הפועל העברית; ואיחד בין הש־ניים כדי ליצור בניין חדש, שהוראתו מוכנת לכולם מיד: פעולה שעושה הפעולה עושה לעצמו, כתוצאה מכפייה חיצונית.

לא הכל אהבו את הצורה הדקדוקית החדשה. ב-1951 כתב יצחק אבינרי בטורו ב"על המשמר": "לצורה 'התפוסר' אין כל יסוד וצידוק, קודם כל — אין לה אח ורע בדקדוק. ושנית — הרי צורתה מעי־דה על הפך הכוונה: כאלו אמורים הדברים במי שרוצה להתפטר, והוא מסרב את הדבר שי־פוסר (למען יקבל פיצויים, כנהוג...). 'התפוסר' — ראשו התפעל וסופו פועל. ואילו המושג: המבוקש — להפך — ראשו פו־על וסופו התפעל..."

אבל למרות התנגדות הטהרנים אומצה הַתַּפְטֵר במהרה בקרב הציבור. בשנות ה-50 החלו להופיע פּעי־לים חדשים הגוורים בבניין החדש: בני קיבוצים הח־לו לומר בבדיחות שהם הַתְנַבְּרו לתפקידים שונים, וגם "על המשמר" דיווח שהכנסת הַתְּפַוְרה על ידי בן־גוריון.

ומאז הבניין הזה נמצא בשימוש בכמה צורות. באחרונה, למשל, הופיע הפועל הַתְאַבַּד, המורה על אספקת אמצעים להתאבדותו של אדם אובדני כדי להורגו. אבל יש להודות כי השימוש בבניין זה, פרט למילים הַתַּפְטֵר והַתְנַבְּב, נותר נדיר. ואין זה מפתיע: רק לעתים רחוקות עולה הצורך לדבר על פעולה רפלקסיבית־פסיכית, ולכן אין אנתנו מו־צאים כמעט מבנים דקדוקיים מיוחדים להוראה זו בשפות העולם. עם זאת, ישנה דוגמה מעניינת למ־בנה כזה בשפות השמיות. בשפה העתיקה אכדית היה בניין מיוחד לעניין זה, בניין itap'ul (לדוג־מה: אִיתַפְטַר), הדומה להפליא לבניין שחידש גליל־לי לפני פחות מ-70 שנה. ■

●●● ב-23 באוקטובר 1949 ישראל גלילי עשה היסטוריה בגבעת ברנר. בנאומו, בוועידת הקיבוץ המאוחד, הוא אמנם דיבר על נושא חשוב — השת־לכות תנועת העבודה צבא — אך חשוב מכך, הוא חידש בדבריו את הפועל העברי הַתַּפְטֵר, ואף יצר בניין חדש לגמרי במערכת הפועל העברית: בניין הַתַּפְעֵל.

כשנגמרה מלחמת העצמאות, ראש הממשלה דוד בן־גוריון החל לעקור מהצבא את כיסי השירך המפלגתי שנותרו בו כדי להופכו לגוף ממלכתי. כתוצאה מתהליך זה מצאו את עצמם מפקדים רבים מההגנה ללא תפקיד, ומוחוץ לשורות הצבא. גליל־לי היה הבכיר שבהם.

"יש ואתה פוגש היום חבר המוכר לך כמפקד ותיק ומעולה בהגנה והצבא, ממצביאי המערכה, והוא לבוש בגדים אזרחיים", צוטט גלילי ב"על המשמר", שה־ביא מתוך נאומו. "ומשום שכבר הסכנת עם חוקי צבא־הקבע, ואינך יכול לראות איש צבא במחלצות אורח, אתה תוהה ושואל: 'רואה אני שלא לבוש מדים אתה, האינך עוד בצבא?' 'לא', הוא משיב. 'אינני עוד בצ־בא'. 'האם התפטרת מן השירות?' הוא שותק ומושך בכתפיו. ואני ממשיך לחקור — 'האם פוטרת?' והוא בשלו, שותק ומושך בכתפיו. אבל בשתיקתו צפונה התשובה. הבנתי שהוא מתקשה להשיב במונה המ־תאים. טרחתני, אפוא, ומצאתי צורה דקדוקית, הע־שויה לענות על שאלתי: 'התפוסרתי', היה צריך לענות".

החידוש של גלילי היה הברקה. הוא לקח את בניין התפעל — שאחד מתפקידיו המרכזיים הוא להורות על פעולות חוזרות — כזו שעושה הפעולה עושה לע־צמו; לקח את התנועה u, שבשל חלקה בבניינים הַפ־על וְפַעֵל, מהווה את הסימן המובהק של הסבילות